

Népi kollégiumok Vásárhelyen, 1938–1949

„Alkonyatok és délibábok / Megfogytak százszer is a lelkét, / De ha virág nőtt a szivében, / A csorda népek lelegelték” — írta Ady A Hortobágy poétájában, mely nemcsak az arisztokratikus művészeteszményről vallott, hanem — miként Móricz Sáraranya — az elkallódó tehetség tragédiájáról is. Ám a szellemi és gazdasági téren egyaránt fejlődési zavarokkal küszködő magyar társadalom csak nagyon későn tudott visszhangot adni Ady Endre és Móricz Zsigmond följajdulásaira, a nemzetet elsorvadni látó szellemi munkások figyelmeztetésére. A társadalom legszegényebb rétegeiben kihasználatlanul maradó szellemi értékek a népi írókat rázták föl először. Németh László már 1934-ben egy „új vitézi rend” feltámasztásáról elmélkedett: „Ha ezt nem a társadalom lelkesedése és nem az egyesek önfeláldozása hozza létre, akkor nem is érdemes megcsinálni, hiszen a kiválasztás, a tanítás s a későbbi szemléltetés sokkal több lelkesedést és önfeláldozást követel, mint a terv első nyelbeütése.” — A társadalom lelkesedésére persze nem nagyon lehetett számítani, a Szénási Gyulákra, a Szathmáry Lajosokra, az önfeláldozó emberekre annál inkább.

1938-ban, Vásárhelyen valami gyökeresen új kezdődött. Szénási Gyula tanyai tanító és Szathmáry Lajos gimnáziumi tanár kezdeményezésére megalakult a Tanyai Tanulók Otthona, elindult egy mozgalom, mely a 30-as évek végének Magyarországból az új, népi demokratikus társadalomba ívelt. E mozgalom dokumentumainak gyűjteménye jelent meg a *Népi kollégiumok Vásárhelyen, 1938–1949* című kötetben. Cikkek, jegyzőkönyvek, visszaemlékezések, felhívások és kérvények ismertetik meg az olvasóval a magyar középosztály fölfrissítésének utópiájából kiinduló elképzeléseket, s azok gyakorlati megvalósítását. Utópia volt? — Igen. De ha a Cseresnyés kollégium mikrovilágához hasonló közösségek alakulnak ki minden városban, akkor a szép álmokat kigondoló vásárhelyiek példája századunk egyik leghatásosabb oktatásügyi cselekedete lehet. — Így is az lett! Jelentőségében mindenféleképpen. Hiszen az eszme értékét nem az eszmét vállalók száma határozza meg. Valljuk be: a kollégium őszinte pártolói nagyon kevesen voltak. De hát a nagy vállalkozások bölcsője mellett mindig kevesen állnak. (Később, mikor már érdem és dicsőség a kezdeményezők közé tartozni, olyan sokan ágnálnak, hogy a nagy tolongás láttán kétely támad: egyáltalán elfértek-e ennyien a bölcső körül?) A vásárhelyi kollégium szorgalmazói nem pályáztak kitüntetésekre, nem gyűjtöttek vagyont, munkájukkal semmilyen előnyt nem akartak maguknak kicsikarni. S mégis, sajnos még napjainkban is akadnak olyanok, akik egyoldalúnak, egy szempontot figyelembe vevő felfogásnak minősítik törekvéseiket, s természetesen a Tanyai Tanulók Otthona célkitűzéseit is. Az ilyen értetlenkedők csak azt nem látják, hogy az adott történelmi helyzetben (pillanatban) ez volt a legtöbb, amit tehettek. Nem a misztikus népi őserő megmentésének vágya hajtotta őket, hanem az a reális cél, hogy a művelődést egyik társadalmi osztály vagy réteg se monopolizálhassa. Nem véletlen, hogy 1945 után a NÉKOSZ ebben az elképzelésben az úgyszólván egyetlen követendő (követhető) példát találta meg. A „fényes szelek” nemzedéke ezt a hagyományt tartotta megőrzésre érdemesnek, ezt az örökséget emelte az új társadalom új értelmisége képzésének alappillérvé. S akkor, amikor seregesen jöttek a kísérletező kedvű, mohó fölfedező szenvedélyű fiatalok, a Cseresnyés lendülete is fűtötte őket.

De a korai virágzás után kései fagyok jöttek. „A NÉKOSZ ... 1949. július derekán megszűnt. Mai történeti ismereteink birtokában világos, hogy ... az akkori politikai torzulások és törvénytelenések áldozata lett” — mondja Gosztonyi János a negyedszázados évfordulóra írt cikkében. Ma már — természetesen — kár lenne a népi kollégiumok szomorú halálán búslakodni. Sok minden megváltozott azóta, s a feladatok is mások lettek. Az egykori Csengettyű utcai roskadozó épülettől nem messze modern kollégiumi épület áll. De — miként Németh László mondta 1968-as vásárhelyi beszédében — „Az, hogy a kised Cseresnyésből fényes Szántó Kovács

Kollégium lett — nem jelenti azt, hogy ma nem lennének, lehetnének olyan igénytelennek tűnő vállalkozások, amelyek — ezt semmiféle rendszer sem teszi fölöslegessé — éppoly fölfedezői szívósságot, hősiességet követelnek...”

Az *Imolya* Imre által összeállított, jól megszerkesztett, világos elrendezésű kötetet a további kutatómunka alapjául szolgáló bibliográfia egészíti ki. (Kár, hogy a figyelmes korrektori munka ezúttal elmaradt.) — Az ezer példányban megjelent, a legegyszerűbb (leggyorsabb, legolcsóbb) sokszorosítási eljárással készült kötet példa lehetne más, hasonló jellegű kiadványok számára is. Méregrágra műnyomó papír és csillagászati számokat tartalmazó nyomdai számlák nélkül is lehet érdekes, fontos műveket megjelentetni. (*Hódmezővásárhely, 1973.*)

OLASZ SÁNDOR

Tamási István: A kiátkozott

Megrázhatnánk a lármás kolompokat, megfújhatnánk a szenzációcsinálás papiros trombitáit is; íme, egy mai csoda: a nagylaki postamester nem jár ulstiestékre, nincs horgászjegye, ellenben szabad idejében történelmi regényeket ír. Lám, mindjárt az első, a Kun Lászlóról szóló meg is jelent a Gondolatnál, igen parádés kiállításban, ötszáznál több oldalon, tizenkétezer példányban.

De az irodalomban ritkán akadnak szenzációk, s ez így van jól. Nem csaphatunk hangos zajokat Tamási István körül sem. Méltatlan lenne hozzá. Mert könyve nem „érdekes jelenség”, hanem írói teljesítmény. Eszerint kell olvasnunk. Szerzőjének sorsa pedig korántsem olyan egyszerű, miként azt valamely bulvárlapnak való főntebbi tippünkkel tréfaként emlegettük. Tamási történésznek készült, a mielőbbi kenyérkereset kényszerítette csak, hogy „amatőr” maradjon. Élénk érdeklődése, szívós föltáró szenvedélye, szorgalma megmaradt azonban mindmáig. A közlés vágya sem hagyta nyugodni, s írói tehetsége is megmozdult — így előadások, történeti tanulmányok helyett történelmi regény lett keze nyomán a telerótt lapokból.

Tamási könyve alapos előtanulmányokról tanúskodik. A szerző minden mozdulatán érződik, hogy otthonosan mozog a magyar középkorban. De nemcsak a szűkebb haza területén. Legnagyobb érdeme éppen az, hogy láttatni tudja, milyen nemzetközi helyzetben, mily félelmetes árnyak tövében próbálta országgá egybebookmarkolni erőtlen kezével a széthullni akaró birodalmat a gyermekkirály, akinek — itt valóban indokolt a szó: ellentmondásos — alakját megfelelően ábrázolni is tudja a szerző. Elsősorban ez bizonyít tehetsége mellett. Mert a király körül, s az Alföld mocsarasaiban bujdosó más szereplők bizony nehezebben kelnek életre. Különösen áll ez a kitalált alakokra, akiknek mozgatásához nyilván kevesebb történeti adat nyújt összeköthető szálát. Ám éppen őket ragadhatná kézen legbátrabban az író, mindjárt szárnyakat is növesztve velük együtt, hogy szállni is tudjanak. Mert a földön csak történet terem. Költészet nem. Ahhoz föl kell emelkedni. A regénynek ezekben a részleteiben ez azonban csak ritkán sikerül. Bátran beszélteti viszont hőseit huszadik századi nyelven a szerző. Ez könnyíti az olvasást, segíti a megértést. Néha bántó azonban egy-egy túlságosan mai, már-már zsargonnak minősíthető kiszólás.

Századunkat emlegetve önként és törvénytörően következik a kérdés: milyen üzenetet közvetít a mű a régi századból nekünk, maiaknak? Bizony erre nehéz felelni. Vagy mégsem lenne igaz, hogy a történelmi regény óhatatlanul szól arról a korról, ahhoz a korhoz is, amelyben íródott? Nem az „áthallásokat” keressük, de